

Přibližme se životu

Kdo si myslí, že dnešní věda, která udává „tón“, má „patent“ na pravdu, ten se mýlí. Její hledisko je příliš jednostranné.

„Moderní věda má pravdu v tom, co říká, a nepravdu v tom, co zamlčuje.“
(Heisenberg) Vycházejíce z toho, ptáme se, jak máme poznávat, co věda, posedlá jen tím viditelným, ztratila ze zřetele?

Potřebujeme k tomu od základu odlišné metody. Dokonce musíme zapojit jiné *docela nové poznávací prostředky*. (Rudolf Steiner mínil, že jsou v každém člověku, jen jsme je dosud v sobě neprobudili k činnosti.)

Vedle střízlivého, distancovaného zjištění a myšlení, jehož silnou stránkou je rozlišování, avšak slabinou poznávání v souvislostech, je nutno vyvinout poznávací postup vhodný pro zúčastněné poznávání.

Objektivní poznání tohoto světa, jež má určitě své oprávnění, je třeba rovnocenně doplnit poznáváním subjektivním.

Nepozorovat jen nezúčastněně to vnější, tedy fenomény. Musíme být vnímavější k působení jevů vnějšího světa na nás. Jde tedy o osobní vztah, o individuální souznění. Do jaké míry se nám to podaří, to bude rozhodující pro vytvoření vlastního přístupu k světu. Dnes jej potřebujeme více, než kdy jindy. Nebezpečí, že se jednotlivec ocitne v izolaci je veliké. V podstatě je tenhle problém religiozní povahy a týká se pocitu sounáležitosti ke světu.

Myslet a současně cítit

Za celý den nám projde hlavou mnoho myšlenek. Také city nám vstupují do duše. Někdy zřetelně, jindy mlhavěji.

Musíme se přiučit dvěma věcem, máme-li myšlení a cítění, jež se dnes rozcházejí, zase spojit. Naše myšlení stále více procitňovat. Někteří to nazývají myšlení srdcem, jiní emocionální inteligence. Obráceně to platí také: uvědoměle pronikat ponurými pocity a odstraňovat je. Prožívat city, proteplovat myšlenky. O to jde, když se znovu přibližujeme k těmto, pro nás životně důležitým, elementárním hodnotám.

„Člověk je králem když sní, žebrákem když myslí“ (Hölderlin)

Takzvaně střízlivým myšlením se uzavíráme skutečnosti plné života a odsuzujeme se k ochuzenému životu na okraji. Když však sníme, a naše vědomí se náhle rozšíří, podílíme se na úplně jiných skutečnostech, jež nám běžně zůstávají vzdálené. Probuzení může být prožíváno jako malé odumření, jako nepříjemné vypadnutí z povznesenosti do vyšších souvislostí.

Usnutí by pak naopak odpovídalo ponoření do značně rozšířeného prožívání světa. Kdo medituje, nebo jiným způsobem do svého života zařazuje přestávky, ten se nepokouší o nic jiného, než vkládat do svého denního vědomí „noční elementy“.

Ostré hranice mezi spaním, sněním a bdělostí tím nabývají na posloupnosti, takže nás v bdělém stavu mohou sytit i „plody noci“.

Nemusí být snadné se v tom cvičit.

Učme se umění žít

Chceme-li věřit Beyusovi, pak nejde bez umění, vzhledem k ozdravujícímu pokroku lidské kultury - skoro nic.

„Umění je podle mého mínění jedinou evoluční silou. To znamená, že pouze lidská kreativita může změnit poměry.“

Jak máme rozumět tomu, co zde Beyus tak vehementně tvrdí? Je mnoho cest vedoucích k poznávání světa. Ta první schůdná, proto společensky vhodná, spočívá do jisté míry v jeho uchopení. Kdo pevně uchopí, určitě ví, co od světa chce. Jeho intence jdou s rozhodností směrem „mít“.

Úplně jiný přístup v by byl spíše zkoumat, „ohmatávat“, naslouchat, vyzvídat. Zde ustupuje cílená intence do pozadí. Jsme vůči světu naladěni tak, jako by nám něco sdělit, odhalit nám tajemství. Projevuje se zdrženlivost a otevřenost, ba i připravenost být dojat, třeba i zraněn. Předpokladem tohoto postoje je senzibilita a nepředpojatost. Tím je míněna cesta umělce. O něm jistě mluví i Josef Beyus. Kreativní člověk je tedy také vnímavý. Musíme opustit představu, že umělci jsou lidé, kteří čerpají jen sami ze sebe. V jistém smyslu to sice souhlasí, je to však formulováno zavádějícím způsobem.

Rádi podléháme přesvědčení, že tvořiví umělci jsou do sebe pohroužení lidé, odcizení světu. Něco ze svého nitra vytvoří a potom nás s tím konfrontují. Tato představa se mně zdá velmi pochybená. Pracují z bezprostředního přiblížení světu. Jen když se mu velmi senzitivně otevřou, mohou tvořit. To musí vždy předcházet dílu, které v umělcově představě vzniká a dostane pak tvar.

Umělec nikdy vnější svět nekopíruje tak jak jej vnímáme, ale vytváří „otisky“ svého vlastního zvnitřnění světa a sil, které v něm tvořivě působí.

Přibližovat se opatrně této síle znamená pojímat život jako umění a stále se v tom zdokonalovat.

Moderní umění je výzva

Neobjektivní umění má povahu výzvy. „Nezobrazuje nic viditelného, ale zviditelňuje,“ řekl svého času Paul Klee. Co že zviditelňuje? To, co jsme dříve neviděli, duchovní obsah, „vnitřní“ stranu jevů.

Moderní umění obrací pozorovatele k sobě samému a vyzývá ho: Podívej se do sebe! Tam naleznáš svět. Přejmenšim to, co tě s ním spojuje. V tomto ohledu připadá umění důležitá úloha, zejména v naší době. Neustále nás vyzývá, abychom se přibližovali sami sobě.

Jsou zde však i síly protichůdné: odvracejí od skutečnosti, odvracejí nás od nás samých. Tohle průmyslové odvětví nabylo gigantických rozměrů. Kdo se nemá na pozoru, ten je vtažen do jeho víru.

Mnozí vidí v umění příjemnou, povznášející činnost. Kdo s tímto očekáváním přistupuje k modernímu umění, připadá si zklamán. Proto se mnohý člověk zlobí a odvrací se od moderního umění.

Dokázat se oddat

V době, kdy se tolik cení uvolněnost, mělo by dostat šanci nové porozumění pro umění. Umělecký přístup k světu totiž vyžaduje, abychom se cvičili ve schopnosti oddat se. Mnohým to připadá těžké. Je s tím spojena ztráta sebekontroly, konfrontace k nalezení s nepředvídatelným vůbec a to nahání strach. Ten musíme překonat. Odvážní budou bohatě odměněni. Zjistí, že tenhle způsob poznávání světa v nás uvolňuje síly, které nutně potřebujeme k nalezení sebe samých.

Nakonec cvičení

Sedněte si před strom. Dívejte se na něj dlouho a velmi soustředěně. Budete se divit. Ztotožněte se s tvarem a výrazem mohutného kmene. Vtělte se do jeho vznosné přímosti. Zkuste procítit jeho pevnost vrostlou do země. Nechte se okouzlit jeho jediným listem, sledujte obrysy stromu, zúčastněně se oddejte pocitům. Procíťte korunu ubíhající ve špičatém tvaru do vzdušného, prosvětleného prostoru a pak zpět.

Jinak je to s tvořením dřeva. Zde jako báseň strom propojuje matérii, soustřeďuje všechny síly, tvoří výhony, větve, kmen. Dávají mu pevnost a trvalost na místě, z něhož roste. Takto pokračujte a sledujte, co ve vás vyvolává a co vnímáte. Nic nesmí zůstat cizí a pouze na povrchu. Se vším se musíme zdůvěrnit. Taková tichá pozorování potřebují klidné chvíle a musí se cvičit dlouho. Nejde o nic menšího, než o probouzení nových poznávacích způsobů.

Nebudte zklamáni, když výsledky prvních pokusů nebudou valné. Co se zpodobňuje ve stromu, najdeme znovu v sobě samých: oddání a zdrženlivost, otevření se a opětovné uzavření. Postupně se stane tenhle původně „vnější strom“ součástí nás samých. To nejnvtěnější najde odpovídající výraz ve vnějším, třeba pozorovaném stromu. Aniž to zřetelně pozorujeme, udělali jsme zase krůček k vlastnímu nitru.

Každý „skutečný život čerpá sílu ze setkávání.“ (Buber) Mohli bychom dodat: kde nedochází k setkávání, tam život odumírá - v nás i mimo nás.

Pohled zpět, shrnutí, výhled

Jde o vzájemné pronikání stromu a člověka, nikoliv o rozlišování - to stojí úsilí. Kdo se pro to docela vědomě nerozhodne k cíli nedorazí. Dlouho musíme předmět (strom) pozorovat, nespěchat.

S vnějším registrováním a pojmenováním jsme brzy hotovi. Inklinujeme pak k tomu, že považujeme věc za vyřízenou. Je však nutné, abychom se na předmět,

který pozorujeme, dívali dětskýma očima a sledovali jeho jednotlivé znaky: kůru, větve, tvar listů, korunu atd. Jaké pocity to v nás vyvolává? Jaké asociace či vzpomínky?

To, co bylo na počátku laskavé pozorování, nyní vniká do nás - slyšíme a cítíme. V tom ještě nejsme cvičeni. Jako děti jsme takhle zúčastněně a přirozeně celostně vnímali. Ani jsme jinak nemohli. Tuhle schopnost jsme postupem času ztratili, když jsme si začali uvědomovat jednotlivé předměty. Nyní usilujeme o její znovuzískání.

Nalézt jazykové vyjádření

Je často obtížné zřetelně formulovat své zážitky. Nalézt vhodná slova pro to, co jsme objevili, je vysloveně obtížné. Není divu, vždyť se pohybujeme v neznámých oblastech. Znovu a znovu se o to pokoušet je nezbytným krokem uvědomění. Náš běžný jazyk stačí k vyjádření vnějších zážitků. Cítíme, že to do jisté míry zvládáme. Obvykle však je obtížné nacházet slova pro oblast nadsmyslově duchovní.

Rudolf Steiner sám tuto „překladatelskou“ práci - a o to se vsutku jedná - pokládal za práci nejtěžší. Je to vždy zápolení, zvažování, zkoušení, a považujeme za štěstí, když se skutečnosti krok za krokem přiblížíme. Ale vzápětí už narážíme na „úskalí“. Co se totiž zdá srozumitelné jednomu, je pro jiného, jemuž bych to chtěl také svěřit, sotva pochopitelné. Slova, pojmy, se musí v rozmluvě pečlivě vysvětlovat, opisovat, mnohostranně diferencovat. I tato poněkud namáhavá cesta se může velmi osvědčit. Společné snažení o vhodná slova vytváří jakési hluboce vzájemné pouto. Ruku v ruce postupujeme na objevitelské cestě.

Tímto způsobem získané vnitřní obrazy jsou to nejindividuálnější, co vůbec existuje. Ty pevně spojují. Tím jsme se dostali tam, kde už tušíme eminentně pedagogický význam tohoto cvičení. Když jsme v předchozím vysvětlovali zvnitřněné vnímání, dotkli jsme se metodického základu. To je skutečná alfa a omega veškeré výuky, zejména přípravy na vyučování. To též to, co Rudolf Steiner myslí, když opakovaně připomíná, že waldorfská pedagogika je především specifická „metodika vyučování a učení“.

„Vše vnější je do tajemství povýšené nitro.“ (Novalis)

Být učitelem, vychovatelem znamená nepřetržitě se cvičit v umění postupně rozumět tajemnému nitru člověka, jež se skrývá v jeho vnějších projevech. Děti po tom touží. To dává smysl vnitřnímu životu. Ten ve světě naléhavě potřebujeme. Ve světě, ve kterém toho tolik spěje k zániku.

Výňatek z knihy antroposofického švýcarského pedagoga dr. Daniela Wirze: „Výchova je vztah“, kterou přeložili Eva a Pavel Dobšíkovi v roce 2006